

podstaknuti golom apologijom sistema vlasti, (2) nošeni osećanjem ugroženosti vlastite nacije, ili (3) mogu nastati pretežno kao rezultat prirodnog naučnog sazrevanja. Radi se o sličnim, ali ne i istim motivima koji se mogu prožimati, ali i na iskrivljen način doživljavati. Ne manje bi bilo pogrešno poistovećivati raznorodne nacionalističke motive (postoje oni koji pravdaju vlast, zatim opozicioni, liberalni, konzervativni, levičarski, fašistički, svetovni ili verski nacionalizam) iako se mnogi neretko uzajamno prožimaju i pojačavaju. Da li će savremena antitotalitarna viđenja socijalizma i dalje sazrevati i biti podvrgnuta kritičkoj oceni, ili neće, to će u mnogome zavisiti od vannaučnih okolnosti, pre svega od pacifikacije Balkana.

Lako je pojmljivo da se u svakom društvu potresenom raspadom i krizom identitet uspešno učvršćuje preko stereotipa. Srpska historiografija je krajem 20. veka više pomagala nego što je narušavala ovaj proces. Podrobnije istraživanje bi preciznije pokazalo srazmeru između dve stigme u historiografskoj obradi socijalizma: totalitarnog boljševizma s jedne i mondijalističkog jugoslovenstva s druge strane. Ipak, osim nametane kulture sećanja odozgo i protivrečni interesni sklopovi odozdo još uvek određuju sećanja na socijalizam. Drugačija kultura sećanja i revizija odnosa prema žrtvama (uključujući i one iz drugih nacija) bi možda mogla omogućiti realnije viđenje socijalizma i neselektivni odnos prema prošlosti. Međutim još uvek nema nužne distance prema politizaciji žrtava. Kolektivna rekonstrukcija slike istorije i viđenja socijalizma zavisice od interesnog položaja budućih generacija, kao osobenih zajednica iskustva i sećanja (P. Nora, H. Bude). Sa izmenom generacija menjaju se i žrtve, pitanje o krivici a time i sećanja na socijalizam. Već danas bi istorijskonaučna obrada multinacionalnog i multikulturnog socijalizma zbog globalizacijskih zahteva morala da u svojoj "didaktici komunizma" vodi računa o izmenjenom mentalitetu E-mail generacije. Još uvek je, međutim, neizvesno da li će smirivanje međunacionalnih napetosti (pre svega između Srba i Hrvata) podstaći racionalnije ophođenje prema višenacionalnoj zajedničkoj socijalističkoj prošlosti.

Ne može se učiti iz prošlosti bez kritičkog suočavanja sa proučavanjem vlastite prošlosti, tj. bez preispitivanja teorijskih i metodskih načela historiografije, kriterija kod izbora i proglašenja istorijski prioriternih sadržaja, a naročito funkcija istorijskog znanja i obrazaca njihove instrumentalizacije. U Srbiji je stara slika istorije uklonjena sa žarom prihvatanja novog identiteta, ali su u potrazi za novim znanjima najčešće samo oživljene stare nacionalnevizije. Razumljiva zasićenost socijalističkom istorijskom didaktikom izazvala je ne manje jednostranu reakciju. Izgleda da je to slučaj kod svih zemalja tranzicije gde je udeo nacionalne istorije u ukupnoj nastavi istorije između 60% i 80%. Takođe je svuda uočena nekritička imitacija zapadnih standarda u analizi društvenopolitičke strane istorijskog razvoja (Ecker 1996).). U Češkoj i Mađarskoj su takođe odmah 1989 revidirali istoriju. Sovjetske intervencije iz 1956. i 1968. su ranije tumačene kao spasavanje ugroženog socijalizma i internacionalistička pomoć, danas kao okupacija (Keplingen 2001). Dakle srpska historiografija uklapa se u kulturu sećanja okruženja koju karakteriše sapostojanje oživljenog nacionalnog sa pokušajem imitiranja Zapada. Ovaj opšti tok je na Balkanu ipak primio dramatičnije crte zbog rata, a uloga historiografije bila je daleko aktivnija. Cilj ovog osvrta je da skrene pažnju na pitanje da li bi realnijem poimanju istorije doprinelo kada bi se nužni kritički odnos prema socijalizmu lišio prikazanih apriornih antitotalitarnih i nacionalističkih komponenti? Istorijsko znanje treba da omogući da se u budućnosti oformi diferencirano i višeslojno razumevanje prošlosti koje ne bi bilo podređeno društvenointegrativnoj funkciji